

ПОЈАМ ГОВОРА МРЖЊЕ И ЊЕГОВ УПОРЕДНО-ПРАВНИ ПРИКАЗ СА ПОСЕБНИМ ОСВРТОМ НА БОСНУ И ХЕРЦЕГОВИНУ

Проф. др Млађен Мандић¹

Апстракт: Појам говор мржње често се погрешно интерпретира са идеолошким мишљењем. Зато се често идеолошки став проглашава говором мржње и када он то заиста није. Идеолошки различит став у демократском друштву је један од основних начела демократије, као правног система управљања, под условом да тај став не подразумева дискриминацију и позивање на насиље због различитих својства личности или припадности појединца одређеној групи. Расправе у којима су заступљени идеолошки ставови у вези са правима лица која су припадници одређене националне или етничке мањине су сасвим легитимна у правно уређеном друштву које почива на владавина права и закона, али само под условом да се њиме не подстиче мржња, нетолеранција, не велича супериорност на основу боје коже или припадности одређеној заједници.

Разлог за то је што идеологија заснована на позивању на мржњу, као и идеологије о супериорности, односно инфериорности на основу расе, језика, боје коже, религије и националности не представљају правна начела на којима почива демократски уређена држава, те у том смислу свака држава мора установити дјелотворан правни оквир како би такве идеологије биле правно санкционисане.

Аутор је у раду извршио правну анализу појма говора мржње, као и његову појаву у међународно-правним документима. Такође, извршена је анализа како је појам говора мржње са његовим појавним облицима регулисан у упоредно-правном систему, а посебно је извршена анализа појаве појма говора мржње у правном систему Босне и Херцеговине. У раду аутор се користио првенствено нормативним, дедуктивним и упоредно-правним методом.

¹ mladjen.mandic@pbr.gov.ba

Кључне ријечи: говор мржње; дискриминација; законски оквир; људска права; међународни документи.

ПОЈАМ ГОВОРА МРЖЊЕ

Говор мржње се најопштије може дефинисати као изражавање које садржи поруке мржње или нетрпељивости према некој расној, националној, етничкој, вјерској групи или њеним припадницима. Он се може дефинисати као свака комуникација која омаловажава особу или групу на основу неких карактеристика као што су раса, боја коже, етничка и национална припадност, пол, сексуална оријентација, религија и друге карактеристике.² У последње вријеме, говор мржње обухвата и говор који је усмјерен у циљу произвођења мржње и нетрпељивости према полу, а све чешће овај појам обухвата и нетрпељивост према различитом политичком и другом мишљењу као и националном и друштвеном поријеклу.³ Говор мржње је сваки говор, гест, понашање, писање или приказивање које је забрањено јер не смије да подстиче насиље и предрасуде против заштићеног појединца или групе, или зато што омаловажава и застрашује заштићеног појединца или групу.

Законом се могу идентификовати заштићени појединци и групе по раси, полу, етничкој и националној припадности, сексуалној оријентацији, вјери и другим карактеристикама. У неким земљама, жртва говора мржње може тражити накнаду према грађанском, кривичном праву или по основу оба права. Негативан став који се креира говором мржње према одређеном појединцу или групи не мора нужно да води ка физичком насиљу нити је крајњи циљ говора мржње. У Босни и Херцеговини (у даљем тексту БиХ) говор мржње се може дефинисати као: као језик/говор који има намјеру да понизи, застраши или подстакне на насиље или предрасуде против особа или групе на основу њиховог пола, расе, доби, националности, сексуалног опредјељења, хендикепираности, моралних или политичких убојењења, социјално-економског статуса или професије.⁴

Суштинска пријетња изражавању мишљења са елементима говора мржње је у томе што порука која се оваквим изражавањем шаље јавности има за циљ да изазове одређене негативне посљедице по одређено лице односно групу лица у зависности од његовог/њиховог личног својства или припадности одређеној групи. што се може манифестовати кроз: 1) ства-

2 Доступно на: <http://dictionary.reference.com/browse/hate+speech>, 21.01.2014.

3 Вид. више: http://www.yucom.org.rs/upload/vestgalerija_38_5/1198696141_GS0_Metodologija%20govor%20mrznje%20zlocin%20mrznje.pdf, 21.01.2014.

4 Кодекс о емитовању радио телевизијског програма, Савјет Регулаторне агенције за комуникације БиХ

рање презира према одређеном лицу или групи; 2) стварање негативног стереотипа према одређеном лицу односно групи; 3) подстицање дискриминације и непријатељства; 4) осуду околине према одређеном лицу или групи; 5) изазивање осјећања несигурности и страха код одређеног лица/или припадника одређене групе; 6) nanoшење физичких и психичких болова одређеном лицу односно припаднику одређене групе; 7) упућивање пријетњи одређеном лицу односно групи; 8) подстицање и изазивање насиља према одређеном лицу или групи; 9) стварање осјећаја код великог дијела грађана да је такво понашање према одређеном лицу/групи друштвено пожељно и оправдано; 10) изазивање осјећаја код широког круга грађана да ће такво понашање бити толерисано и неће бити предмет правне одговорности.

Говор мржње јесте снажно средство за подстицање дискриминације, насиља, непријатељстава и свирепог понашања, разних облика злочина и других антицивилизацијских производа и стереотипа који су основ кривичног дјела о коме ће касније бити ријечи у раду. Лично својство одређеног лица односно припадност одређеној рањивој групи је од суштинског значаја за одређивање појма говора мржње. Порука изражена у говору мржње усмјерена је увијек на лично својство или специфичности својства угрожене групе. Та лична својства су: 1) раса; 2) национална или етничка припадност; 3) вјероисповијест; 4) језик; 5) пол; 6) сексуална опредељеност; 7) политичко и друго мишљење и увјерење; 8) друштвено поријекло; 9) друго лично својство.

МЕЂУНАРОДНИ ДОКУМЕНТИ КОЈИ РЕГУЛИШУ ГОВОР МРЖЊЕ УЈЕДИЊЕНЕ НАЦИЈЕ

У свим међународним документима који говоре о људским правима и слободама, а самим тим и о потреби борбе против дискриминације говори се и о потреби спречавања говора мржње јер он подстиче, оправдава или велича дискриминацију на основу расе, етничке, полне, вјерске, језичке или неке друге разлике.

1) Повеља Уједињених нација, усвојена 1945. године, у тачки (ц) члана 55 обавезује све чланице на „поштовање људских права и основних слобода за све, без разликовања расе, пола, језика или вјере“.⁵

2) Универзална декларација о људским правима УН у члановима 1 и 2 предвиђа свима слободу и једнакост у достојанству и правима, без обзира на „било какву разлику као што је раса, боја коже, пол, језик, вјера, по-

5 Међ. уг. ФНРЈ 5/1945, Информациони центар УН у Београду, 1984.

литичко или неко друго одређење, национално или друштвено поријекло, власништво, рођење или неки други статус“.⁶

3) Пакт о грађанским и политичким правима предвиђа да државе да нас имају и законску обавезу да санкционишу говор мржње што произлази из међународних стандарда људских права, прије свега члана 20, ст. 2 Пакта о грађанским и политичким правима (1966) у коме се каже: „Законом ће се забранити свако заговарање националне, расне или вјерске мржње које представља подстицање на дискриминацију, непријатељство или насиље.“ У Општем коментару бр. 11 који се односи на чланак 20 Пакта додатно се појашњава да „члан 20 може потпуно ступити на снагу само ако постоји (национални) закон из којег је очито да су описана пропаганда и заговарање у супротности са јавном политиком, и ако постоје прикладне мјере санкционисања у случају кршења тог закона“ (CCPR General comment 11. 29/07/83.).

4) Међународна конвенција о укидању свих облика расне дискриминације је основни документ УН у борби против расизма и дискриминације⁷ којом је између осталог утврђено: „Државе чланице осуђују сваку пропаганду и све организације које се руководе идејама или теоријама заснованим на супериорности неке расе или групе лица извјесне боје или извјесног етничког поријекла или које желе да оправдају или подрже сваки облик расне мржње и дискриминације. Оне се обавезују да без одлагања усвоје правне прописе који имају за циљ да укину свако подстицање на такву дискриминацију, или на свако дјело дискриминације, те се нарочито обавезују: 1) да утврде као кривично дјело свако ширење идеја заснованих на супериорности или расној мржњи, свако подстицање на расну дискриминацију, као и сва дјела насиља уперена против свих раса подразумијевајући ту и њихово финансирање; 2) да изјаве да су незаконите и да забране организације и активности организоване пропаганде и сваку другу врсту пропагандних активности који подстичу на расну дискриминацију и који је помажу, као и да изјаве да је учешће у овим организацијама или у њиховим активностима кажњиво дјело; 3) да не дозволе јавним властима нити јавним установама да подстичу на расну дискриминацију или да је помажу. У склопу позитивних антидискриминацијских мјера, државе чланице морају путем судова и других државних институција осигурати одштету особама које су оштећене дискриминацијом (члан 6).“

⁶ Универзална декларација о људским правима је декларација коју је усвојила Генерална скупштина Уједињених нација (A/RES/217, 10. децембра 1948. у палати Шалот у Паризу).

⁷ Усвојена и отворена за потпис и ратификацију Резолуцијом Генералне скупштине 2106 А (XX) од 21. децембра 1965.

5) Осим ових докумената, који имају обавезујућу правну снагу за државе које су их ратификовале, па и Босну и Херцеговину у којој ови документи самим Уставом Босне и Херцеговине представља непосредно право, односно право које има примат над домаћим законодавством⁸, постоје и други документи УН различите правне снаге који се односе на спријечавање дискриминације, као на примјер Конвенција о укидању свих облика дискриминације жена, Декларација о правима особа које припадају националним или етничким, верским и језичним мањинама, Декларација о укидању свих облика нетолеранције и дискриминације на темељу религије или вјере, Принципи УН о старијим лицима, и др.

ДОКУМЕНТИ САВЈЕТА ЕВРОПЕ

Изузетно је важно и нагласити активности Савјета Европе, као савјетодавног тијела европских земаља, у погледу конвенција, препорука које детерминишу понашања у вези говора мржње и дискриминације, те елаборирамо сљедеће документе које регулишу предмет овог рада, а то су:

1) Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода усвојена у Риму 1950. године, представља основни документ Савјета Европе којим се забрањује дискриминација. Конкретно, члан 14 Европске конвенције предвиђа да се „уживање права и слобода предвиђених у овој Конвенцији обезбјеђује без дискриминације по било ком основу, као што су пол, раса, боја коже, језик, вјероисповест, политичко и друго мишљење, национално или социјално поријекло, или други статус“. Протоколом 12 Европске конвенције усвојеним 2000. године, чланице су додатно потврдиле потребу „свеопште забране дискриминације“, а нарочито од стране органа јавних власти. Европска конвенција је саставни дио правног поретка БиХ.

2) На самиту шефова држава и влада држава чланица Савјета Европе, који је одржан у Бечу октобра 1993. године, изражена је забринутост због поновног оживљавања ксенофобије и антисемитизма пораста насиља, нарочито против имиграната. Шефови држава сматрали су да те манифестације угрожавају демократско друштво и његове основне вриједности, те је на Бечком самиту усвојен и План акције за борбу против расизма, ксенофобије, антисемитизма и нетолеранције. Један од сектора на који се овај План односио је и сектор медија. У члану 5 Плана, од медија се захтијева да вјерно и одговорно извјештавају и коментришу о актима расиз-

⁸ Члан 2, став 1 и 2 Устава Босне и Херцеговине.

ма и нетолеранције, као и да наставе да развијају професионалне и етичке кодексе које одражавају ове захтјеве.⁹

3) Препорука Р (97) 20 Савјета Европе говори о говору мржње и дефинише говор мржње као сваки облик изражавања који шири, распирује, подстиче или правда расну мржњу, ксенофобију, антисемитизам или остале облике мржње засноване на нетолеранцији, дискриминације против мањина, имиграната и особа са имигрантским поријеклом. Препорука нарочито налаже да владе држава чланица треба да успоставе и одржавају цјеловит правни оквир који се састоји од грађанских, кривичних и управних правних одредби о говору мржње, који омогућавају судским властима да у свим случајевима ускладе поштовање слободе с поштовањем људског достојанства. У том циљу, владе држава чланица треба да размотре начине и средства како би на листу могућих кривичних санкција за говор мржње додале и налог за обављање друштвено корисног рада; повећале могућност за борбу против говора мржње кроз грађанско право дозвољавајући заинтересованим организацијама да подносе грађанске тужбе омогућавајући одштету жртвама говора мржње и омогућавајући судске одлуке које жртвама дају право на одговор или налажу исправке. Препорука налаже да владе државе чланица као и органи управе на националном нивоу имају посебну одговорност да се нарочито у медијима уздрже од изјава које могу да се схвате као говор мржње или као говор који би могао да произведе ефекте оправдавања, ширења или подстицања расне мржње, и осталих облика дискриминације засноване на нетолеранцији.¹⁰

4) Препорука Комитета министара Савјета Европе Р (97) 21 о медијима и промовисању културе толеранције предвиђа да проблем нетолеранције захтијева јавности. Искуство професионалних медијских кругова показује да би било корисно да медијске куће размисле о: извјештавању заснованом на чињеницама и истинитим подацима; опрезном извјештавању када је ријеч о напетости међу заједницама; избјегавају погрдне стереотипе описивања припадника културних, етничких или вјерских заједница у својим публикацијама и програмима; оспоравају претпоставке које су садржане у нетолерантним примједбама саговорника приликом интервјуа, извјештајима, дискусионим програмима и др.¹¹

9 Доступно на: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/gpr/en/recommendation_n3/REC3-1998-29-SRB.pdf

10 Доступно на: [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/doc/translations/serbian/Rec\(1997\)020&ExpMem_sb.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/doc/translations/serbian/Rec(1997)020&ExpMem_sb.pdf)

11 Доступно на: [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/doc/translations/serbian/Rec\(1997\)021&ExpMem_sb.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/doc/translations/serbian/Rec(1997)021&ExpMem_sb.pdf)

ПРЕПОРУКЕ И СМЈЕРНИЦЕ ЕВРОПСКЕ КОМИСИЈЕ ПРОТИВ РАСИЗМА И НЕТОЛЕРАНЦИЈЕ (ЕЦРИ)

Европска комисија за борбу против расизма и нетолеранције Савјета Европе основана је 22. марта 1994. године, с циљем сузбијања расизма, ксенофобије, антисемитизма и нетолеранције који угрожавају људска права и демократске вриједности у Европи. Анализирајући стање у државама чланицама Савјета Европе, ЕЦРИ доноси препоруке којима је циљ ревизија правног система чланица, те њихове политике и других мјера за борбу против говора мржње. Осим анализе стања у државама чланицама путем периодичних извјештаја које су државе дужне поднети ЕЦРИ-ју, ова организација доноси опште препоруке које се односе на различите појаве расизма и примјере нетолеранције, као што су опште препоруке о дискриминацији Рома, ширењу расистичких садржаја путем Интернета, савјети за законодавна тијела држава чланица, препорука о говору мржње о којој је већ било ријечи, итд. Препоруке, наравно, нису обавезујуће, али се у државама чланицама озбиљно разматрају и углавном спроводе у дјело. Тако, на примјер, Општа препорука 2 савјетује чланицама да успоставе специјализована тијела за борбу против расизма и дискриминације на државном нивоу. Таква тијела за сада имају Белгија, Данска, Финска, Мађарска, Холандија, Норвешка, Шведска, Швајцарска и Велика Британија. Та тијела су парламентарни одбори, владине канцеларије које се на државном нивоу баве мониторингом, помагањем жртвама говора мржње, надгледањем спровођења националних закона, те борбом против предрасуда путем едукативних мјера и медија.

Као најважније одредбе кривичног закона препорука спомиње: забрану јавног позивања на мржњу, насиље и дискриминацију, те пријетње; јавно подржавање идеологија о супериорности, односно инфериорности на основу расе, језика, боје коже, религије, националности или етничког поријекла, те расну дискриминацију приликом обављања јавне дужности или на послу.¹²

МЕЂУНАРОДНЕ СУДСКЕ ИНСТАНЦЕ

Статутима *ad hoc* Међународних кривичних судова за бившу Југославију (МКСЈ) и Руанду (МКСР), као и Статутом сталног Међународног кривичног суда (МКС) такође се предвиђа законско кажњавање подстицања – укључујући и вербалног, на неки од злочина над којима ти судови имају

¹² ECRI General Policy Recommendation No. 7 on national legislation to combat racism and racial discrimination, Strasbourg, February 2003., доступно на: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/gpr/en/recommendation_n7/ecri03-8%20recommendation%20nr%207.pdf, 21.01.2014.

Мандић М. (2023). Појам говора мржње и његов упоредно-правни приказ са посебним освртом на Босну и Херцеговину, *Безбједност, полиција, грађани*, 19(2), 33-51.

надлежност. Тако се у члану 4 Статута МКСЈ-а кривичним дјелом сматра „директно и јавно подстицање на кривично дијело ратног злочина“,¹³ док Статут МКС-а индивидуалном казненом одговорношћу сматра свако „наређивање, олакшавање, наговарање или подстицање на (такав) злочин који се догодио или је био планиран“ (члан 25).¹⁴

Чланом 2 Статута суда за Руанду кривичним дјелом сматра се и свако „директно и јавно позивање на геноцид“.¹⁵ Водећи се овом одредбом овај суд је по први пут након суђења за нацистичке ратне злочине у Нирбергу осудио говор мржње као ратни злочин, када су два радијска и једног новинског уредника осудили на доживотни затвор јер су путем својих медија свакодневно подстицали на ратне злочине.

Европски суд за људска права у Стразбуру такође може, на основу забране дискриминације садржаној у Европској конвенцији за заштиту људских права и основних слобода, процесуирати говор мржње као облик расне дискриминације.

УПОРЕДНО-ПРАВНО ИСКУСТВО У РЕГУЛИСАЊУ ГОВОРА МРЖЊЕ

У развијеним европским државама мјере које су усвојене у Савјету Европе спроводе се на националном нивоу. Њемачки кривични закон садржи веома прецизне одредбе против говора мржње, па је тако кажњива свака дистрибуција пропагандног материјала „неуставних“ организација као што су неонацистичке странке, употреба симбола таквих организација, позивање на мржњу и насиље против одређених група, те одобравање, негирање или умањивање нацистичких злочина. Важно је нагласити да у Њемачкој постоји и стална телефонска линија на коју грађани могу пријавити нападе неонацистичких група, те стални надзор над интернет страницама са нацистичким садржајем.¹⁶

У Великој Британији постоји низ закона којима се регулише и говор мржње. Public Order Act (Закон о јавном реду)¹⁷ забрањује вербално и свако друго насиље, штампање и дистрибуцију материјала које подстиче на мржњу. Ово се односи и на музику и на филм. Race Relations Act (Закон о расним односима) забрањује и „свјесно или несвјесно давање изјава који-

13 Доступно на: http://www.pravo.unizg.hr/_download/repository/statute_sept09_bcs.pdf, 21.01.2014.

14 Доступно на <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:18:05:32011D0168:HR:PDF,22.01.2014>.

15 Доступно на <http://www.unict.org/Portals/0/English/Legal/Statute/2010.pdf>, 21.01.2014.

16 European Commission against Racism and Intolerance, Second Report on Germany, Strasbourg, 3 July 2001, dostupno na: http://hudoc.ecri.coe.int/XMLEcri/ENGLISH/Cycle_02/02_CbC_eng/02-cbc-germany-eng.pdf, 21.01.2014.

17 Доступно: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/64/contents>, 21.01.2014. godine

ма се оправдава дискриминација“ док Football Offences Act (Закон о фудбалским прекршајима) забрањује расистичко навијање.¹⁸

У Италији је уставом забрањена фашистичка странка, а у неколико закона који се односе на ову област забрањено је ширење идеја које се заснивају на расној мржњи и супериорности, и позивању на расну припадност, етничко и друго насиље или провокацију, групе или организације са таквим циљевима, употреба њихових симбола на спортским манифестацијама, као и оправдавање фашизма и геноцида.¹⁹ С обзиром на то да и поред ових забрана неке странке користе расистичке поруке у јавној комуникацији, ECRI је препоручио да се уведу и неке ad hoc мјере којима би се спријечила употреба говора мржње.²⁰

У Француској су кажњиви дискриминација, мржња и насиље на основу поријекла, правдање злочина против човјечности извршених у Другом свјетском рату од стране сила Осовине, ношење униформи и амблема који подсећају на личности одговорне за злочине против човјечности. Француска која прописује најстроже мјере против говора мржње предвиђа чак и забрану нејавних подстицања на дискриминацију, мржњу или расно насиље.²¹

У Хрватској је најзначајнији помак у вези са забраном дискриминације учињен је 2006. године, када је измјенама хрватског Кривичног закона uveden злочин из мржње као кривично дјело. Злочин мржње је квалификовани облик кривичног дјела почињен из мржње због припадности одређеној раси, због боје коже, пола, сексуалне оријентације, језика, вјере, политичког или другог увјерења, националног или социјалног поријекла, имовинског статуса, рођења, образовања, друштвеног положаја, животног доба, здравственог статуса или других особина.²²

Законодавац у Републици Србији говор мржње регулише у два системска закона, односно највећим дијелом га детерминише у Кривичном законнику и Закону о јавном информативању. Што се тиче Кривичног законика²³, говор мржње се јавља у наставку наведених кривичних дјела (повреда равноправности 128, повреда права употребе језика и писма 129–130, Повреда слободе исповједања вјере и вршења вјерских обреда

18 European Commission against Racism and Intolerance: Legal Measures to Combat Racism and Intolerance in the Member States of the Council of Europe, Strasbourg, 2002, доступно на: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/gpr/en/recommendation_n7/ecri03-8%20recommendation%20nr%207.pdf. 21.01.2014.

19 Ibid.

20 ECRI: Second Report on Italy, Strasbourg, 23 April 2002, доступно на: http://hudoc.ecri.coe.int/XML/ECRI/ENGLISH/Cycle_02/02_CbC_eng/02-cbc-italy-eng.pdf, 21.01.2014.

21 European Commission against Racism and Intolerance: Legal Measures to Combat Racism and Intolerance in the Member States of the Council of Europe, Strasbourg, 2002.

22 Види члан 174 Казненог Закона Републике Хрватске, „Народне новине“, број 125/11 и 144/12

23 Кривични законик Републике Србије, „Сл. гласник Републике Србије“ бр. бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012 и 104/2013.

131, Повреда угледа народа, националних и етничких група, 174 Изазивање националне, расне и верске мржње и нетрпељивости 317, Организовање и подстицање на извршење ратних злочина 375), а која садрже у себи елементе дискриминације, нетолеранције, подстрекивање на насиље, говор мржње, с тим што ниједно од наведених дјела не представља кривично дјело злочин из мржње и говор мржње, те самим тим, а с обзиром да се ради о кривичном праву, не постоји могућност да се тумачењем појединих одредаба појединих кривичних дјела неко осуди за злочин из мржње или говор мржње.

Овдје треба нагласити да и кривично дјело насилничко понашање се у судској пракси тумачи тако да нико не може бити осуђен за ово кривично дјело ако претходно није осуђиван за неко од кривичних дјела које у себи садржи елементе насиља. На овом мјесту дајемо дефиниције само три кривична дјела која у себи имају наведене елементе: повреда равноправности (чл. 128); изазивање националне расне и вјерске мржње и нетрпељивости (317) и расна и друга дискриминација (члан 387). У члану 38 Закона о јавном информисању²⁴ забрањује се говор мржње који се дефинише као:

Забрањено је објављивање идеја, информација и мишљења којима се подстиче дискриминација, мржња или насиље против лица или групе лица због њиховог припадања или неприпадања некој раси, вјери, нацији, етничкој групи, полу или због њихове сексуалне опредељености, без обзира на то да ли је објављивањем учињено кривично дјело.

Закон предвиђа да се може подићи тужба због повреде говора мржње (члан 39) тако што лице на које се као припадника групе лично односи информација из члана 38 овог закона има право да поднесе тужбу суду против аутора информације и против одговорног уредника јавног гласила у коме је информација објављена, којом може да захтијева забрану њеног поновног објављивања и објављивања пресуде на трошак тужених.

ПРАВНИ ОКВИР У ВЕЗИ СА ГОВОРМ МРЖЊЕ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

Говор мржње се као појам не налази у кривичним законима у БиХ на свим нивоима власти. Случајеви говора мржње тешко су доказиви и подводе се под „изазивање вјерске и националне мржње и нетрпељивости“ што је третирано у Кривичном закону БиХ као и ентитетским кривичним законима (и кривичним законом Брчко дистрикта БиХ). Наиме, Кри-

²⁴ Закон о јавном информисању Републике Србије Сл. гласник РС«, бр. 43/2003, 61/2005, 71/2009, 89/2010 - одлука УС и 41/2011 - одлука УС)

вичним законом БиХ, односно чланом 145а, предвиђа се да „службена или одговорна особа у институцијама БиХ која на основу разлике у раси, боји коже, националној или етничкој припадности, вјероисповијести, политичком или другом увјерењу, полу, сексуалном опредјељењу, језику, образовању, друштвеном положају или социјалном поријеклу, ускрати или ограничи грађанска права утврђена Уставом БиХ, ратификованим међународним уговором, законом БиХ, другим прописом БиХ или општим актом БиХ, или која на основу ове разлике или припадности или којем другом положају даје појединцима неоправдане повластице или погодности, казниће се казном затвора од шест мјесеци до пет година.“²⁵

У Федерацији БиХ Кривичним законом ФБиХ говор мржње се јавља у кривичном дјелу изазивање вјерске и националне мржње, односно предвиђа се „да ће се свако ко јавно изазива или распаљује народносну, расну или вјерску мржњу, раздор или нетрпељивост међу конститутивним народима и осталима који живе у Федерацији, казнит ће се казном затвора од једне до пет година. Ко кривично учини присилом, злостављањем, угрожавањем сигурности, излагањем порузи народносних, етничких или вјерских симбола, оштећењем туђих симбола, скрнављењем споменика, спомен-обиљежја или гробова, учинитељ ће се казнити казном затвора од једне до осам година.“²⁶ Казниће се ко кривично дјело учини злоупотребом положаја или овлашћења, или ако је због тог дјела дошло до нереда, насиља или других тешких посљедица за заједнички живот конститутивних народа и осталих који живе у Федерацији. Ко кривично дјело учини злоупотребом положаја или овласти, или ако је због тог дјела дошло до нереда, насиља или других тешких посљедица за заједнички живот конститутивних народа и осталих који живе у Федерацији, казнит ће казном затвора од једне до десет година“. Видљиво је из законске одредбе да се различите одређује законски максимум у годинама кажњавања у зависности од учioniоца кривичног дјела.

Законодавац у Републици Српској скоро на исти начин Кривичним законом предвиђа регулисање говора мржње. Наиме, одредбама Кривичног закона Републике Српске говор мржње чини саставни дио кривичног дјела изазивања и распаљивања националне, вјерске и расне мржње. Одређује се „да онај ко изазива или распаљује националну, расну или верску мржњу, раздор или нетрпељивост, или шири идеје о супериорности једне расе или народа над другим, казниће се новчаном казном или затвором до двије године. Ако је дјело учињено принудом, злостављањем, угрожа-

25 Кривични закон Босне и Херцеговине, „Службени гласник Босне и Херцеговине” бр. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10.

26 Види члан 163 Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине, „Службене новине Федерације БиХ“, бр. 36/03, 37/03, 21/04, 69/04 и 18/05, 42/10.

вањем сигурности, излагањем порузи националних, етничких или вјерских симбола, оштећењем туђих ствари, скрнављењем споменика, спомен-обележја или гробова, учинилац ће се казнити затвором од шест мјесеци до пет година. Ако је усљед дјела члана дошло до нереда, насиља или других тешких посљедица за заједнички живот народа и осталих који живе у Републици Српској, казниће се затвором од једне до осам година.“

Важно је споменути да законодавац предвиђа и одузимање предмета којим се врши говор мржње, односно: „материјал и предмети који носе поруке из с као и средства за њихову изразу, размножавање или растурање, одузеће се.“²⁷ Важно је и споменути законодавство Брчко дистрикта БиХ. Као и у другим дјеловима БиХ, односно ентитетима, тако је законодавац Брчко дистрикта својим Кривичним законом предвидио постојање говора мржње у истом кривичном дјелу као и у ентитетским кривичним законима. Одређује се да онај ко изазива или распирује националну, расну или вјерску мржњу, раздор или нетрпељивост међу конститутивним народима и осталима који живе у Брчко дистрикту, казнит ће се казном затвора од једне до пет година. Ко кривично дјело члана учини принудом, злостављањем, угрожавањем сигурности, излагањем порузи националних, етничких или вјерских симбола, оштећењем туђих ствари, скрнављењем споменика, спомен-обилежја или гробова, казнит ће се казном затвора од једне до осам година. Казнит ће се ко кривично дјело учини злоупотребом положаја или овлаштења, или ако је због тог дјела дошло до нереда, насиља или других тешких посљедица за заједнички живот конститутивних народа и осталих који живе у Брчко дистрикту, казнит ће казном затвора од једне до десет година.²⁸

Такође, ту су још и Закон о забрани дискриминације, Закон о равноправности сполова и Закон о слободи вјере и правном положају цркава и вјерских заједница у БиХ који кроз неке чланове третирају појам говора мржње, мада је најзначајни у вези теме овог рада Закон о забрани дискриминације. Закон о забрани дискриминације представља усаглашавања законодавства БиХ са савременим правним токовима који се крећу усаглашавању законодавства са правом Европске уније. Говор мржње се појављује посредно, у описном одређивању када се може тражити заштита од говора мржње и облика дискриминације које он проузрокује.²⁹

Узнемиравање се сматра дискриминацијом у свакој ситуацији у којој понашање има за сврху или чији је ефекат повреда достојанства лица и стварање застрашујућег, непријатељског, деградирајућег, понижавајућег

27 Види члан 390. Кривичног закона Републике Српске, „Службени гласник Републике Српске“: 49/03, 108/04, 37/06, 70/06, 73/10 и 1/12.

28 Види члан 160. Кривичног закона БДБиХ, „Службени гласник БДБиХ“ бр. 6/05 и 21/10.

29 Службени гласник Босне и Херцеговине, 59/09.

или увредљивог амбијента. Свако лице или група лица која сматра да је дискриминисана може тражити заштиту својих права путем постојећих судских и управних поступака.

У случајевима у којима повреда права на једнако поступање произлази из управног акта, жалба у управном поступку и евентуално покретање управног спора на основу заштите од дискриминације, а којом се захтијева поништење таквог управног акта, неће спријечити лице да покрене судски поступак за заштиту од дискриминације.³⁰ Сви конкретни захтјеви као појединачни или заједнички, могу се тражити у сврху подношења тужбе у парничном поступку. Удружења, тијела, установе или друге организације које су регистроване у складу са прописима који регулишу удруживање грађана у БиХ, а имају оправдан интерес за заштиту интереса одређене групе или се у оквиру своје дјелатности баве заштитом од дискриминације одређене групе лица, могу да поднесу тужбу против лица које је повриједило право на једнако поступање, ако учине вјероватним да је поступањем туженог повријеђено право на једнако поступање већег броја лица која претежно припадају групи чија права тужилац штити.

Поред ових законских прописа, важно је споменути да је Регулаторна агенција за комуникације БиХ је у новембру 2011. године донијела Кодекс о аудиовизуалним медијским услугама и медијским услугама радија који кроз члан 4 третира појам говора мржње: „(1) Аудиовизуалне медијске услуге и медијске услуге радија неће понижавати, застрашивати или подстицати на насиље или дискриминацију против особе или скупине на основу пола, расе, етничке припадности, националности, вјере или увјерења, инвалидности, посебних потреба, доби, сексуалне оријентације, друштвеног поријекла или на основу било које друге околности која има за сврху или посљедицу да било којој особи онемогући или угрожава признавање, уживање или остваривање на темељу равноправности, његових права и слобода.”³¹

2) Аудиовизуалне медијске услуге и медијске услуге радија неће стварати јасан и непосредан ризик од подстицања етничке или вјерске мржње у БиХ, или који од стране публике може бити протумачен као подстицање на насиље, неред и немире, или који би могао изазвати или потицати кривична дјела. (3) Изузетак су аудиовизуалне медијске услуге и медијске услуге радија који су дио научног, ауторског или документарног рада и/или представљају дио објективног новинарског извјештавања и

30 Види члан 4 Закона о забрани дискриминације Босне и Херцеговине, Службени гласник Босне и Херцеговине, 59/09.

31 Доступно на: [хтп://www.цра.ба/хрв/актуелност.пхп?уид=1368780965](http://www.цра.ба/хрв/актуелност.пхп?уид=1368780965). 21.01.2014. године.

објављени су без намјере да се подстичу радње изазивања било ког облика мржње, односно с намјером да се критички укаже на такве радње.³²

Савјет за штампу у БиХ у Кодексу за штампу БиХ³³ у члану 3 (под насловом: Хушкање) истиче: „Штампа ће у сваком тренутку бити свјесна опасности која се јавља када медији намјерно или ненамјерно подстичу дискриминацију и нетолеранцију. Имајући у виду такву опасност, штампа ће дати све од себе како не би хушкала и/или подстицала мржњу и/или неједнакост на основу етничке припадности, националности, расе, религије, пола, сексуалне оријентације, било које физичке или менталне болести или онеспособљености. Штампа неће ни под каквим околностима подстицати кривична дјела или насиље.“³⁴ Веома важно је нагласити да Регулаторна агенција за комуникације има одобрење да санкционише учени говор мржње (од новчаних казни до укидања ТВ станице), док Савјет за штампу има само савјетодавну улогу и може дати препоруке, али не и санкционисати за учени говор мржње.

ПРОБЛЕМИ КОД ПРЕПОЗНАВАЊА И СУЗБИЈАЊА ГОВОРА МРЖЊЕ БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

Основни проблеми код препознавања говора мржње као опасног феномена у подстрекивању, ширењу дискриминације и насиља је опасност од задирања у слободу изржавања као основног људског права. Зато је, да поновимо прије сваког упуштања у ову проблематику потребну нагласити да под говор мржње не треба сврставати: 1) идеолошки и политички различит став (под условом да тај став не подразумева дискриминацију и позивање на насиље због одређених својстава личности или припадности групи), 2) клевету и увреду, која нема као мотив дискриминацију или позив на насиље против неке од заштићених група, 3) критички став према власти, политичким партијама, јавним личностима и сл., који такође нема препознатљив мотив којим карактерише за говор мржње (намјера да се подстиче на насиље и дискриминацију)

У сваком случају и поред правних прописа којима са директно или индиректно дефинишу елементи говора мржње у БиХ у овој области је неопходно усклађивање закона са међународним документима у овој области (иако се јавља дилема у вези овог питања, будући да је БиХ потписник великог броја међународних докумената из области заштите људских права, а поједини чак имају и статус непосредне примјене, кроз Устав БиХ).

32 Доступно на: <http://рак.ба/хрв/?цид=4796>, 21.01.2014. године.

33 Доступно на: http://www.vzs.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=218&Itemid=9.

34 <http://www.media.ba/bs/etikaregulativa-novinarstvo-etika/obaveze-medija-u-izvestavanju-o-govoru-mrznje>, 21.01.2014. године

Овдје је посебно значајно питање на који начин и како регулисти негирање злочина, па чак и глорификовања злочина као говора мржње јер та одредба, за разлику од већине европских земаља не постоји у нашем законодавству. Осим тога, велики број јавних исказа и наступа који су постали свакодневни и уобичајени, представљају по свим параметрима исказе који у себи садрже говор мржње.

Овдје посебну тешкоћу представља чињеница да би квалификовање препознатљивог и уобичајеног дискурса као говора мржње Основни проблем који критичари истичу против говора мржње је да говор мржње у основи ограничава слободу изражавања те да је у том смислу веома опасно користити га, јер ни најтежи говор мржње не може да начини такву штету какву може да произведе цензура и ограничавање слободе изражавања.³⁵

У том смислу постоје два приступа рјешавању говора мржње: 1) репресивно, што значи увођење законских одредби које забрањују говор мржње и кажњавање извршилаца (било административним забранама, кривичним, било прекршајним санкцијама, односно накнадама штете у грађанској парници), 2) промјена вриједносног система уз помоћ једне шире активности прије свега политичке елите како би се сузбиле сви облици предрасуда и стереотипа које доводе до говора мржње тако што би те појаве постале друштвено неприхватљиве и маргиналне, односно екцеси, а не свакодневни облик комуникације. У општим коментарима Одбора УН за људска права који се односе на Међународни пакт о грађанским и политичким правима, додатно се појашњава да: „право на слободу изражавања носи са собом посебне дужности и одговорности, те су због тога дозвољене одређене рестрикције тог права које се односе на интересе других лица или друштва у цјелини“.

У коментару који говори о слободи изражавања и религије, наглашава се да „у складу са чланом 20, ниједна манифестација религије или вјере не може постати пропаганда за рат или заговарање националне, расне или вјерске мржње која представља подстицање на дискриминацију, непријатељство и насиље“ па су „државе чланице обавезне донијети законе којима се забрањују таква дјела“.³⁶

Расне предрасуде опште јавности (користимо израз општа јавност да би се извршила дистинкција у односу на стручну јавност) су нарочито изражене према Ромима у БиХ. Када су у питању расне, односно националне предрасуде према Ромима, прилично је карактеристично да се оне нај-

³⁵ Говор мржње и злочин из мржње као институти међународног и домаћег права, Комитет правника за људска права, Београд 2007 година, 2-15.

³⁶ General comment 22., 30/07/93. доступно на: <http://www.minorityrights.org/3273/normative-instruments/ccpr-general-comment-22-300793-on-iccrp-article-18.html>, 21.01.2014.

чешће не препознају као такве у савременом друштву и у БиХ (односно њеним ентитетима).³⁷

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Јасно је да говор мржње мора да буде регулисан законом јер промовише дискриминацију, угрожава достојанство прије свега угрожених група, угрожава људска права, угрожава безбједност и демократију као правни поредак.

Јавља се стална дилема како репресивним мјерама сузбијати говор мржње, а не угрожавати фундаментално људско право на слободу изражавања која и даље остаје. Она се најбоље може разријешити дефинисањем друштвено неприхватљивих јавних исказа као што је забрана величања злочина који су утврђени правноснажним судским пресудама надлежних судова, таксативним набрајањем група које су жртве пропаганде и предрасуда и сл., како би се у највећој могућој мјери избјегло паушално и арбитрарно пресуђивање, и идеолошко наметање сопствених ставова.

Говор мржње присутан је у друштву на свим нивоима, од политичког, гдје представници свих грана власти неријетко веома погрдним ријечима уз неспутано коришћење стереотипа и предрасуда говоре о често погрдним ријечима. и поједине етничке заједнице у зависности од политичке ситуације, ради обезбјеђивања одређене користи за своју групу.

Јавна полемика у којима су заступљени идеолошки ставови у вези права лица који су припадници одређене националне или етничке мањине су сасвим легитимна у правно уређеном друштву које почива на владавини права и закона, али само под условом да се њиме не подстиче мржња, нетолеранција, не велича супериорност на основу боје коже или припадности одређеној заједници.

Разлог томе је што је јавна расправа заснована на позивању на мржњу, као и идеологије о супериорности, односно инфериорности на основу расе, језика, боје коже, религије и националности не представљају правна начела на којима почива демократски уређена земља, те се у том смислу свака држава мора установити дјелотворан правни оквир како би такве идеологије биле правно санкционисане.

37 О положају Ромске националне мањине у Босни и Херцеговини, види више у Специјалном извјештају о стању Рома у Босни и Херцеговини-Омбудсмена за људска права Босне и Херцеговине, доступно на: http://www.ombudsmen.gov.ba/documents/obmudsmen_doc2013121011144464ser.pdf, 21.01.2014.

ЛИТЕРАТУРА

Публикације:

1. Говор мржње и злочин из мржње као институти међународног и домаћег права, Комитет правника за људска права, Београд 2007 године.
2. ECRI General Policy Recommendation No. 7 on national legislation to combat racism and racial discrimination, Strasbourg 2002.
3. European Commission against Racism and Intolerance, Second Report on Germany, Strasbourg, 3 July 2001
4. European Commission against Racism and Intolerance: Legal Measures to Combat Racism and Intolerance in the Member States of the Council of Europe, Strasbourg, 2002
5. ECRI: Second Report on Italy, Strasbourg, 23 April 2002
6. Кодекс о емитовању радио телевизијског програма, Савјет Регулаторне агенције за комуникације БиХ
7. Међ. уг. ФНРЈ 5/1945, Информациони центар УН у Београду, 1984 година.

Internet izvori:

8. <http://www.minorityrights.org/3273/normative-instruments/ccpr-general-comment-22-300793-on-iccpr-article-18.html>, 21.01.2014.
9. <http://dictionary.reference.com/browse/hate+speech> 10. http://www.yucom.org.rs/upload/vestgalerija_38_5/1198696141_GS0_Metodologija%20govor%20mrznje%20zlocin%20mrznje.pdf
11. http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/gpr/en/recommendation_n3/REC3-1998-29-SRB.pdf
12. [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/doc/translations/serbian/Rec\(1997\)020_ExpMem_sb.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/doc/translations/serbian/Rec(1997)020_ExpMem_sb.pdf)
13. [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/doc/translations/serbian/Rec\(1997\)021&ExpMem_sb.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/doc/translations/serbian/Rec(1997)021&ExpMem_sb.pdf)
14. http://www.pravo.unizg.hr/_download/repository/statute_sept09_bcs.pdf.
15. <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:18:05:32011D0168:HR:PDF>, 16. <http://www.unictr.org/Portals/0/English/Legal/Statute/2010.pdf>,
17. <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/64/contents>, 21.01.2014. године
18. http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/gpr/en/recommendation_n7/ecri03-8%20recommendation%20nr%207.pdf. 21.01.2014.

Propisi:

19. Универзална декларација о људским правима
10. Закон о јавном информисању Републике Србије Сл. гласник РС”, бр. 43/2003, 61/2005, 71/2009, 89/2010 - одлука УС и 41/2011 - одлука УС)
11. Кривични закон Босне и Херцеговине „Службени гласник Босне и Херцеговине” бр. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10.
12. Казнени Закон Републике Хрватске, „Народне новине“, број 125/11 и 144/12
13. Кривични законик Републике Србије „Сл. гласник Републике Србије” бр. бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012 и 104/2013.

Мандић М. (2023). Појам говора мржње и његов упоредно-правни приказ са посебним освртом на Босну и Херцеговину, *Безбједност, полиција, грађани*, 19(2), 33-51.

14. Кривични закон Федерације Босне и Херцеговине, „Службене новине Федерације БиХ”, бр. 36/03, 37/03, 21/04, 69/04 и 18/05, 42/10.
15. Кривични закон Републике Српске, „Службени гласник Републике Српске: 49/03, 108/04, 37/06, 70/06, 73/10 и 1/12
16. Кривични закона Брчко Дистрикта БиХ, „Службени гласник БДБиХ” бр. 6/05 и 21/10
17. Закон о забрани дискриминације Службени гласник Босне и Херцеговине, 59/09.

THE CONCEPT OF HATE SPEECH AND ITS COMPARATIVE LEGAL OVERVIEW, WITH SPECIAL EMPHASIS ON BOSNIA AND HERZEGOVINA

Associate professor, Mladen Mandić, Ph.D

Abstract: The concept, “hate speech” is often misinterpreted with ideological thinking. Because often ideological stance declared hate speech, and when he really is not. Ideologically different view in a democratic society is one of the basic principles of democracy, as the legal system of governance provided that this paragraph does not imply discrimination and incitement to violence for a variety of personal characteristics or individual belonging to a group. Discussions in which are represented the ideological views on the rights of persons belonging to a particular national or ethnic minorities are quite legitimate in the legal regulated society based on the rule of law, but only under the condition that it does not encourage hatred, intolerance, not glorifying superiority on the basis of skin color or membership in a particular community.

The reason for this is that the ideology based on an appeal to hatred and ideologies of superiority or inferiority based on race, language, color, religion and nationality are the legal principles underlying the democratic state, and in this sense every state must establish an effective legal framework to such ideologies were legally sanctioned .

The author has conducted a legal analysis „the notion of hate speech“, as well as its appearance in international legal documents. Also an analysis of how the concept of hate speech from its forms is regulated in parallel justice system, especially analyzed the occurrence of the term of “hate speech” in the legal system of Bosnia and Herzegovina. The author used primarily normative, deductive and comparative legal method.

Keywords: Hate Speech, Discrimination, Legal framework, Human rights, International documents.

